

Deze brochure werd door de Schepenambt van Informatie gerealiseerd, in samenwerking met de Plaatselijke Geschiedkundige Kring vzw.

Opzoeken en redactie:
Michel HAINAUT en Philippe BOVY

Archiefdocumenten en foto's:
Michel HAINAUT, Emile DELABY,
Jacques GUILMIN
en de verzameling van
het Gemeentelijke Museum van Elsenne.

Druk:
Gemeentelijke Drukkerij

Indien U interesse heeft voor het verleden van Elsenne en de vorige brochures wenst te verkrijgen, neem dan contact met de Dienst Informatie op 02/515.91.90 en 91 of kom langs op het Gemeentehuis om uw brochures af te halen van maandag tot vrijdag van 9u tot 12u en van 14u tot 16u.

Op ontdekkingsstocht naar de Elsenne Geschiedenis (4)

De Vijvers en de Abdij van Ter Kameren

Ter Kameren, een opmerkelijk pronkstuk uit ons patrimonium, is het doel van onze huidige reisweg die langs de vijvers gaat via de Gulden-Vlies- en de Klauwaartslaam, en dit niet zonder een halte voor te stellen voor de elegante perspectieven van de Koningstuin.

Wij bevinden ons hier tegelijkertijd in het hart maar ook aan de uiterste grenzen van Elsene. De Koningstuin is voor een groot gedeelte gevestigd op het grondgebied van Brussel, net zoals een gedeelte van de abdijgebouwen en de trapsgewijs aangelegde tuinen van Ter Kameren. De huidige grenzen van het grondgebied, die nogal afwijken van de rest, zijn ontstaan door de creatie van de Louizalaan, waarna voorschriften van de Tentoonstelling van 1910 de aanhechting bij Brussel-Stad bekrachtigden van enkele voormalige Elsense grondgebieden. De geschiedkundige optiek vereist dus, voor de gemakkelijker van de lezer, enkele overtredingen tegen de strikte begrenzing van Elsene.

1 De Gulden-Sporenlaan

De benaming van deze weg, gedecreteerd in 1865, verwijst naar een bekende slag geleverd in de Groeninghevlakte, onder de muren van Kortrijk op 11 juli 1302. Zij vormde twintigduizend eensgezinden van Vlaanderen, geholpen door mensen uit Namen, geleid door Jean de Renesse en Jean Borluut tegen de Franse cavalerie van Philippe le Bel, gevormd door de elite van de adel van het Koninkrijk aangevoerd door Robert d'Artois en Jacques de Châtillon. Ingevolge de overwinning van de eensgezinden, werd een groot aantal gulden sporen, volgens de traditie vijfhonderd, van de ridders die een kopje kleiner werden gemaakt als trofee bijgehouden, gulden sporen die ook hun naam aan deze slag zullen verlenen. Deze weg herneemt het tracé van de vroegere weg van Losgat, ook Ter Kamerenweg genaamd, en gebruikt, zoals deze aan de buitenrand, zelf Generaal de Gaullelaan geworden, door houtdragers. Hij verbond in feite het Heilig-Kruisplein vanaf de Dieweg tot Boondaal.

Op dit beeld van de vijvers, herkent men tegenover de kerk van het H-Kruis, het witte gebouw van de dansgelegenheden van het Casino.

De tuinen, net zoals de abdij, zijn nog aan grote gevaren onderworpen geweest in 1944. Op 3 september, dag waarop de Engelse voorhoede de stadspoorten bereikte, besloten de Duitsers om op de grasperken zeventig explosieven tot ontploffing te brengen die opgeslagen stonden in de kelders van het gebouw van de Gestapo, gelegen aan de Louizalaan, 453, dat door luitenant-vlieger Jean de Sélys-Longchamp beschoten werd, een dappere heldendaad! De door de bezetter opgetrommelde burens voor het riskante transport raadden verstandig een ontploffing aan in het Zoniënwood, een ontploffing die uiteindelijk geen doorgang zou vonden ingevolge het overhaaste vertrek van de Duitsers.

Het is moeilijk om zich los te maken van deze pittoreske site vol van geschiedenis.

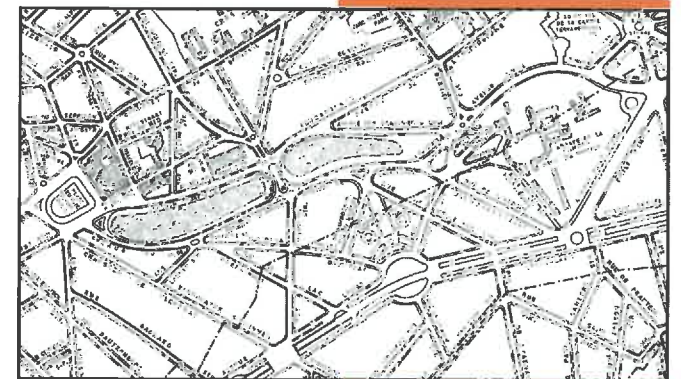

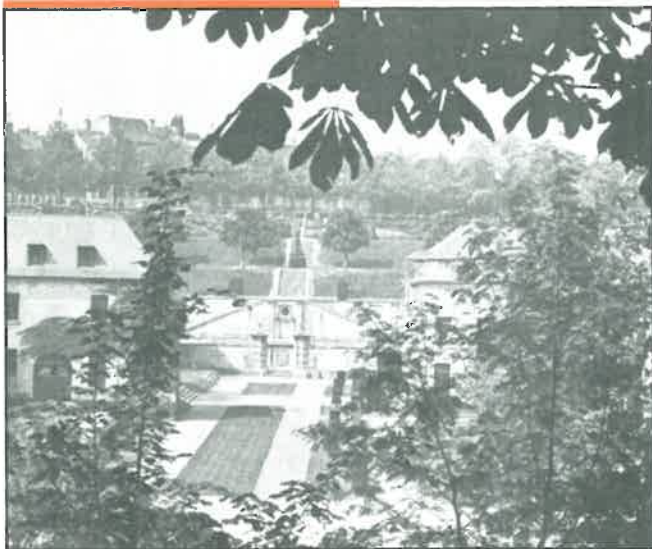
Het bladergewelf van de lindenbomen in de tuinen van de abtissen.

En de paden doorlopen door de tuinen, diep nadenken in de schaduw van zijn eeuwenoude gebouwen laat de wandelaar toe om te ontsnappen aan de stadsdrukke en om haar onaangenaamheid te vergeten, tenminste indien hij beslist om de rug te keren aan de steile en massieve toren waarvan beweerd wordt dat hij transparant is en die

op de hoek van de Demot-en de Louizalaan staat, die op een spijtige wijze de omgeving van de abdij verstoort en het vergezicht van de tuinen breekt.

Spijtig genoeg hebben niet alle tijdperken hun Séraphine Snoy of Guillaume des Marez.

De monumentale trap.

«L'Entrée des jardin potagers à l'abbaye de la Cambre» naar Emilie Fallize (1909) (Verzameling van het Museum van Elsene).

Zijn relikwieën verwerden tot een bedevaartsoord, zodat Filips II de primitieve Elsense steenweg (dus de huidige Vergniesstraat) liet heraanleggen om het lopen en de vele bezoeken aan de infante Marguerite de Parme voor de bedevaarders te vergemakkelijken. Aan de o' zijkte richt zich een monument op dat in 1922 is opgedragen aan Camille Lemonnier door Pierre Braecke (°1858, †1938).

Oorspronkelijk voor de Louizalaan bestemd, herinnert het onder meer aan de roman "Un Mâle", die in zijn publicatietijd zwaar op de korrel genomen werd en veel zou bijdragen aan de faam van de schrijver.

Lemonnier woonde lange tijd in de waar hij literaire vrijdagen organiseerde die door de Belgische elite van de letterkunde, onder wie Emile Verhaeren, werden bijgewoond.

De weg, ingevolge het vele vervoer per kar, zou zoveel te lijden hebben onder het verkeer dat de abdis van Ter Kameren in 1558 de toestemming bekomt om de weg te sluiten, dit tot grote schade van de gebruikers.

In 1700 echter laat de a' s Claire de Grobendonck een steenlaan aanbrengen teneinde de weg voor het verkeer open te stellen. Een patroonskapel, verwoest in 1870, wordt voor die gelegenheid opgericht. Zij droeg het opschrift :

«Priez pour madame
Isabelle Claire de
Grobendonck
Abbesse de la Cambre
qui a fait cette chaussée
Ridt voor die dese cassye
...ft doen maken»

Zij bevond zich ongeveer op het snijpunt van de huidige Gedachtenissensquare in de richting van de Guillaume Macaulaan.

De nummers 9 tot 14 van de Gulden-Vieslaan.

Men kan van het nummer 3 tot het nummer 14 een serie waarnemen, helaas doorbroken door enkele recente constructies, van huizen in eclectische stijl van de hand van Léon Delune (°1862, †1941), broer van Ernest, getrouwd met de Art Nouveau. De lezer die in het werk van deze laatste geïnteresseerd is, kunnen we verwijzen naar de derde uitgave van onze brochures.

Op de hoek van de Macaulaan en de Gulden-Vlieslaan richt zich, massief door zijn afwisselende rode baksteen en zijn witte steen, het gebouw op van de gemeentescholen van de vijvers. Dit gebouw is meer dan honderd jaar oud. In 1874 had de Gemeente eigendommen gekocht langs deze weg teneinde er onderwijsinstellingen in onder te brengen. Een lovenswaardig initiatief van de stadsbestuurders want vanaf 1877, zou men in

de gemeenteraad de overbevolking aankaarten van de scholen in het lager gelegen deel van Elsene die, sinds het voorafgaande jaar, tijdelijke lokalen bezetten aan het begin van de laan. In de tussentijd waren er graafwerken ondernomen. In april 1877 voorzagen de plannen van architect Léopold Delbove in de bouw van een school met twee afdelingen (jongens en meisjes) die tot 900 leerlingen zou kunnen opvangen en waarvan de gevel in nieuw-Lodewijk de XIII moest "*concourir à l'aspect pittoresque des*

constructions avoisinant les étangs ..." Deze gebouwen werden op 12 augustus 1883 ingewijd. De kinderen zongen ter dienen gelegenheid een "*Hymne de l'Enseignement*", als een koor gevormd door de Heer Tilman en begeleid door de muziek van de Burgerwacht van Elsene en aangevoerd door de Heer Gresse, beroemde basstem van het Munttheater die voor zijn part stukken zou zingen uit "*Barbier de Séville*" en "*Don Carlos*". Het onmiddellijk succes dat de scholen 5 en 6 te beurt viel, zou het

De scholen aan de vijvers.

De doorslaggevende indruk is van een perfecte ordening maar de sterke helling van het terrein laat helaas het genieten van een algemeen overzicht van de lager gelegen plateaus niet toe.

Sint-Bonifaaskapel

Helemaal in het zuiden van de tuinen richt de Sint-Bonifaaskapel zich op nabij de hoek van de Emile Duraylaan en de Géo Bernierlaan, op de plaats van de vroegere cel der gelukzaligen. In 1917 werd zij verplaatst naar het kasteel Terlinden in Ternat en in 1931 op de huidige plaats opnieuw

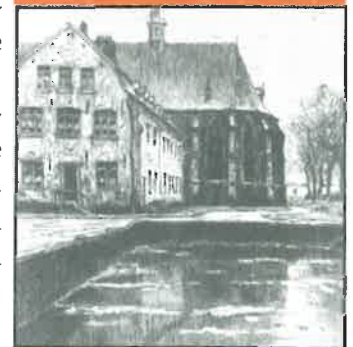
De wandelweg van de abdisen en de Sint-Bonifaaskapel.

opgebouwd, louter met een decoratief doel. Men ziet bovenaan het bovenraam de inscriptie "*St Bonifacius hoc in loco 18 annis vixit*", het blazoen van de abdis Snoy en het jaartal 1781.

Bonifaas, zoon van een edelsmid uit Kantersteen werd in 1182 te Brussel geboren.

Hij was achtereenvolgens meester in de theologie te Parijs, hoofd van het kapittel van de kathedraal van Keulen en Bisschop van Lausanne. Ertoe gedreven om zijn bisschoppelijke zetel te verlaten, trekt hij zich terug in Ter Kameren onder de prelatuur van

Marguerite de Biest. Naar het schijnt vervulde hij er mirakels waarvan één bestond het bloed te laten vloeien uit het echte kruis. Hij stierf in de abdij in 1260, omringd door een zweem van heiligheid.

In dit werk van Louis Clesse ter afbeelding van de abdij van Ter Kameren, herkennen we op de voorgrond de "eendenpoel" (verzameling van het Museum van Elsene).

De monumentale trap en de tuinen

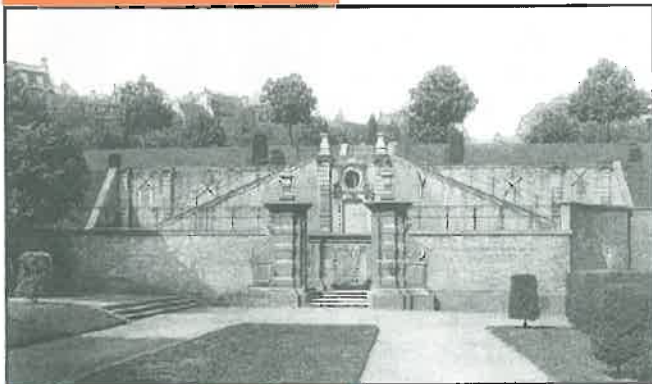
Men bevindt zich hier aan de voet van de in verdiepingen aangelegde tuin, op Franse stijl gebaseerd, getuigenis van een geraffineerde periode. De omvang en de gespletenheid van de brede

trapdelen, hebben enkel de creatie van een indrukwekkende symmetrie tot doel. De ingang is in Lodewijk XIV-stijl met zijn rustieke zuilen met aan de zijkant spiralen en bekroond door vazen. In het midden, het bla-
zoon van de abdis Delliano die het werk opgestart door Marie-Ernestine de Gand-

Vilain zou beëindigen. De trap verdeelt zich in twee zijdelingse delen die op het eerste terras uitkomen. In zijn verlengde, aan de rechterzijde, tekent zich een elegant Lodewijk XV paviljoen af.

Een tweede trap, eveneens dubbel, gevolgd door vier rechttegeverliggende treden geeft uit op een bordes, waar men een monogram van Louise Dellanio y Valesco met staf in een meer bescheiden ornament kan bewonderen.

De bezoeker treedt dan toe tot de top van de tuinen.

De monumentale trap die naar de tuinen leidt.

gemeentebestuur er toe aanzetten om zonder dralen aan hun ontwikkeling te denken.

In april 1901 stelt Léopold Delbove, schepen geworden, aan de gemeenteraad uitbreidingsplannen voor die onder meer in een oprichting van een peuter-
tuin voorzagen op de hoek van de Gulden-Vlieslaan en de Macaulaan.

De plannen werden in 1902 goedgekeurd, alsook de overdracht van de voormalige gemeentelijke peuter-
tuin van het Heilig-Kruisplein waarvan de vestiging in L-vorm tussen het plein en de Elsensesteenweg veel later een grootwarenhuis zou ontvangen.

Vanaf 1891, neemt de school L'Ecole de Chant d'Ixelles zijn intrek in hetzelfde gebouw, hiermee de aanzet gevend tot de latere Elsense Muziek-
academie, op haar

beurt erfgenaam van de befaamde Ecole de Musique Henri Thié-
baut van de Waverse-
steenweg.

De vijvers bevinden zich in de vallei van de Maalbeek (de beek die maalt), vandaag volledig overwelfd, die vanaf zijn bron aan de abdij van Ter Kameren zich in een reeks vijvers verbreedde. Zoals de Dijkstraat in Elsene, is er in Etterbeek een getuige in het bestaan van een Vijverstraat. Men telde vier vijvers op het grondgebied van Elsene.

Vertrekkende van de abdij, werd de eerste, de Paddevijver, drooggelegd om het voorplein te vormen van Ter Kameren, vandaag de Rode-Kruissquare.

De Pennebroeckvijver (moeras van pluimen) en de Chevaertvijver zijn vandaag verenigd in één enkele vijver die langs de Klauwaarts-laan loopt.

De grote vijver strekt zich vandaag uit vanaf de Herinneringsquare

tot aan het Flageyplein. Vroeger nam hij het geheel van het plein in bovenop zijn huidige ingenomen ruimte. De vijvers hebben gedurende lange tijd het dagelijkse en zelfs het economische leven van het Elsense dorp beïnvloed. Men putte water uit de vijvers, men waste in de vijvers, men viste er en hun water diende als basisprodukt voor de bierbrouwers die errond gevestigd waren.

In de 19e eeuw werd het ijs dat in de winter op het oppervlak van de vijvers gevormd werd, gebruikt voor de ijskelders zoals deze in de Van Volsemstraat waarvan de structuur vandaag nog bestaat.

Later, ingevolge de milieuvervuiling, zullen deze gebruiken worden stopgezet en zal men zich tevreden stellen met ontspanningsactiviteiten zoals het vissen of het kanoën. Sinds 1884 was het uitoefenen van

deze twee activiteiten betalend : Het College had een akkoord bereikt met Martin De Groeft, houder van een dansgelegenheid van het Casino, Gulden-Vlieslaan, 1, opdat hij, mits toekenning van een percentage, bij de gebruikers een taks zou innen van 2 frank per dag. In mei 1964 ontving de overdekte speelplaats van de scholen aan de Vijvers de leden en de sympathisanten van de Elsense maatschappij "la Carpe d'Or" die er zijn 75ste verjaardag vierde, en ieder jaar opnieuw geven vele Elsenaars zich aan de waterkant, getekend door Keilig, een landschapsarchitect, aan wie we eveneens de inrichting van het Ter Kamerenbos te danken hebben, over aan de vreugde van de visserij. Soms is een onbeveeglijke reiger hun bondgenoot in hun hoop om een karper, een brasem, een paling of een snoek aan de haak te slaan.

Drie medaillons

Twee onder hen zijn door beeldhouwer René Cliquet aan Elsense schilders opgedragen. Louis Clesse (°1889, †1961), leerling van de Academie van Elsene, had zijn werkplaats in de Godewijlstraat. Hij schilderde meerdere sites

De medaillons van René Cliquet opgedragen aan Louis Clesse en aan Henri Logelain.

van Ter Kameren. Zijn landschappen werden gekarakteriseerd door hun inbreng van leven en van licht. Henri Logelain (°1889, †1968) was een leerling van Auguste Oleffe. Eveneens etser en graveerder, zou hij zich toespitsen op landschapschilderen en vooral op stadssites. Hij riep zichzelf uit tot "coloriste à perpétuité" en had zijn werkplaats ingericht in een familiewoning in de Elizastraat. De derde medaillon die zich tegenover de weg bevindt die langs de E. Duraylaan loopt, is het werk van Victor Demanet (°1895, †1964) en viert de Parnassien poëzieschrijver Valère-Gille (°1867, †1950), auteur van "Collier d'Opale" en "Tombeaux", directeur van "la Jeune Belgique" en lid van de Academie. Gereputeerd omwille van zijn nauwkeurige esthetiek, bracht zijn innemende voorkomen hem de benoeming op tot de mooiste man van België door de lezers

van "Pourquoi pas?". We bevinden ons hier rechttegenover de bron van de befaamde Maalbeek, ook eendenpoel genoemd. We bemerken aan de rechterzijde de gebouwen van de abdijschool uit de 18e eeuw en achteraan een imposante koetspoort opgetrokken uit het blazoen van de abdis Benoîte Anthony, gedateerd van 1741. Aan de linkerzijde, op de muur, zien we dat van de abdis van Snoy en in de hoek, een mooie deur uit de 18e eeuw. We komen op het plein van de abdijschool waarvan de leerlingen in 1759 een voorstelling gaven van "le Médecin malgré lui" van Molière.

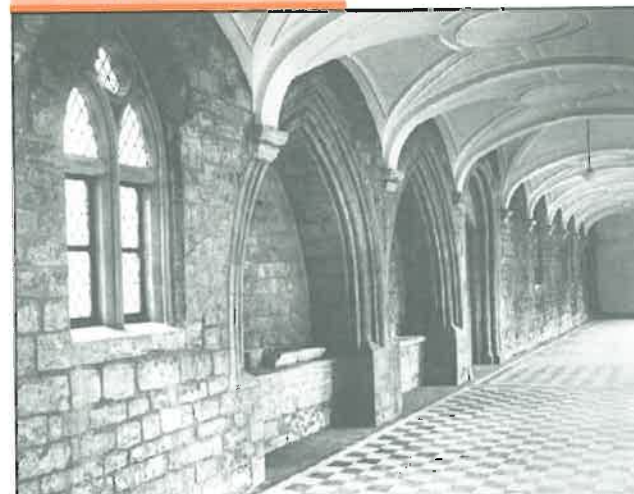
Valère-Gille.

Een zicht op de sacristie.

Het grootste klooster:
de galerij langs de oostzijde.

De galerij langs de zuidzijde.

Het klooster

Langs de rechterzijde van de dwarsbeuk, gaan we naar het klooster, gelegen aan de zuidkant van de dwarsbeuk zoals de regel het voorschreef.

Het primitieve klooster, verwoest tijdens de religieuze strubbelingen van 1578, dateren uit de 13e en de 14e eeuw. In de refter van deze overblijfselen, hebben we deze architectuur teruggevonden.

Tijdens de restauratie van het klooster werden de loodramen die deden terugdenken aan de abdisen en de slotzuster vervangen.

Irène Vander Linden en Rodolphe Strebelle (°1880, †1959) hebben moderne ramen gemaakt die respectievelijk het leven voorstellen van de Heilige Alice van Schaarbeek en de Heilige Franciscus van Assise.

4 De Klauwaartslaan

Getrokken in 1876, brengt deze laan, zoals deze van het Gulden-Vlies, ons terug naar het conflict dat Vlaanderen tussen 1285 en 1319 tegen de Capetingers opzette. De Klauwaarts (een wijzing naar de klauwen van de Leeuw van Vlaanderen) kozen de zijde van de graaf van Vlaanderen Guy van Dampierre, tegen de Leliaarts, of de menhangers van de Koning van Frankrijk, Filips de Schone. De amateurs van interessante gevels

worden hier verwend. Op het nummer 9 opent de galerij Fred Lanzenberg sinds 25 jaar zijn tentoonstellingsruimten voor de hedendaagse kunst. Het nummer 11 is een gebouw in Vlaamse neo-renaïssancestijl, in 1905 ontworpen door architect D. Willaert.

Het was de woning van Guillaume Des Marez (°1870, †1931), doctor in de rechten, historicus en hoofdarchivaris van de Stad Brussel, professor aan de ULB en lid van de Academie. Zijn actie, in verenigde krachten met de abt Maxime Carton de

Wiaert en van generaal baron Jacques van Diksmuide, mondt uit in de restauratie van de abdij van Ter Kameren, die met instorting bedreigd werd na de Eerste Wereldoorlog.

Op de nummers 15 en 16 kan men twee aan elkaar gehechte Art Nouveau huizen bewonderen van de hand van Ernest Blérot, beiden in 1902 gebouwd. Men merkt in het bijzonder de tekeningen op van het siersmeedwerk, op bepaalde plaatsen opgetrokken door een wiermotief dat de architect graag had.

De Klauwaartslaan.

Aan Raymond Moenaert danken we de huizen op de nummers 18 en 19. Dit laatste, geïnspireerd door de Engelse cottages, zou de woonplaats zijn van Marie-Antoinette-Louise van Toscanië (*1870, †1947), achterkleinrecht van de Koningin van Frankrijk Marie-Antoinette. Ex-echtgenote van de Koning van Saksen Frédéric-Auguste III, trouwt zij later met de muzikschrijver Enrico Toselli, graaf van Montignoso (*1883, †1926), auteur van een bekend gebleven serenade. Raymond Moenaert heeft eveneens getekend voor de nummers 28, 29 en 30, een mooi geheel van

De prinses Louise van Saksen en de Heer André Citron.

drie huizen versierd met blauwe steen die een geometrische Art Nouveaustijl illustreert gekenmerkt door de Weense invloed. Jean Omer, in de periode waarin hij "le Boeuf sur le Toit" dirigeerde, een befaamd cabaret aan de Naamsepoort, woonde in het nummer 26. Op de hoek van de Géo Bernierlaan staat een groot gebouw van architect Paul Hamesse (*1877, †1956), geassocieerd met zijn broers Georges en Léon. Hamesse, leerling van Paul Hankar, en die eveneens het atelier en de woning gebouwd heeft van het nummer 6 van de Elyzeese Veldenstraat. De artieste -schilderes Micheline Boyadjian heeft er haar woonplaats. Haar overleden echtgenoot, Noubar Boyadjian, een eminent chirurg gespecialiseerd in de cardiologie, had er een grote verzameling objecten samengebracht die het thema van het hart illustreren.

De Klauwaartslaan; van boven naar beneden: de nummers 11, 38, 15 en 16

genaamd Serrats toe-
vertrouwen die hen in
1805 aan de voormali-
ge religieuzen van Ter
Kameren teruggaf. Het
kerkschip is 60 meter
lang en 12 meter breed.

De muren waren eertijds
veelkleurig. Achterin de
koornis, voor de onlus-
ten in de 16e eeuw, rust-
t Sint Bonifaas. In het
koor kan men een
maagd met kind aan-
schouwen van de hand
van de Bremaecker
(1946).

Het albasten altaar,
aangeboden door de
Aartshertogen in 1610,
valt vandaag te bewon-
deren in een kapel van
de Sint-Michielskathe-
draal. De kruisweg en
de loodramen van het
koor zijn het werk van
de schilder van
Italiaanse afkomst
A. J. Carte (*1886,
†1954) die in de
Kluisstraat te Elsene
woonde.

Links een Christus van
Albert Bouts (*1455,
†1549) die er recentelijk
werd neergezet.

De bijgebouwen

Bij het verlaten van het
klooster bevinden we
ons op het voorplein
van de kerk. Voor ons
zien we de abdijhoeve
en daarnaast een kerk-
portaal met drie boog-
gewelven daterend uit
de restauratieperiode.
Stallingen lopen langs
de linkerzijde. De ach-
terzijde van het kerk-
koor stelt het omhoog-
rijzen van zijn ramen
en de steun door
krachtige tegengewich-
ten voor. Links van het
koor zien we de oudste
resten van de abdij :
twee ramen uit de 13e
eeuw.

De abdijkerk.

De abdijkerk

Men merkt het portaal op in de Lodewijk XIV-stijl, met het Korinthische kapiteel en het gebroken fronton, die de constructies van de 18e eeuw samenvoegt in de vorm van een "v" door, zonder dat het tegen de borst stoot, de gevel van de kerk er te integreren, een gevel waar een overgang tussen de secundaire gotiek en de tertiaire gotiek (flamboyant) zich opwerpt. Recentelijk werd dit portaal iets naar voren gebracht teneinde de gelukkige ontdekking toe te laten van zijn gotische voorganger.

De kerk, in 1360 aangevangen, dateert uit de 14e eeuw en stelt drie klaverbladvormige nissen voor. Het kerkraam in de gevel dateert van 1609 en vervangt dit met het blazoën van Keizer Karel, in 1578 door de beeldenstormers verwoest. Laten we de kerk binnentreden. In de linkerbeuk van de dwarsbeuk bevindt zich de kapel van Sint-Bonifaas, toendertijd gesloten door een hekken, vandaag bewaard in de Sint-Michielskathedraal. De relikwieënkast werd in 1670 gemaakt op vraag van de abdis Françoise de Boussu om de resten van Sint Bonifaas,

geschonden tijdens de godsdienstoorlogen en in 1599 teruggevonden, in te bewaren. Iets later werden de relikwieën naar het stadshuis gebracht, in de nabijheid van het Kapelplein, waar de religieuzen toevlucht zochten gedurende de oorlogen van Lodewijk XIV. Na de vrede in de Rijswijk in 1697, zouden zij hun plaats hier terugvinden. Wij hebben reeds hun verblijf gemeld in de kelders van het cabaret "*la Maison Blanche*" in 1794 om hen te vrijwaren van Jacobijns vandalisme.

De cabaretier Delhaye zou ze aan een Brusselse rentenier

Panorama gezien vanaf de Emilie Duraylaan; in het centrum, het klooster

5 De Koningstuin

Deze elegante vierhoek, waarvan enkel het lager gelegen gedeelte op het Elsense grondgebied ligt, werd in 1873 gecreëerd op initiatief van Leopold II. Op het laagste gedeelte kan men er het werk zien van Alphonse de Tombay, het beeld van Alphonse Renard (°1842, †1903), mineraloog en geoloog. Aanvankelijk, in 1906, bevond het zich op de Herinneringssquare waar het op de plaats stond van het huidige herdenkingsmonument. Onderaan de sokkel, verstopt door een weelderige laurier, ontdekt men de Latijnse inscriptie "*Veritas liberavit eum*", een verwijzing naar het feit dat Renard, eerst toegetreden tot de orde, zijn gelofte zou opgeven voor de wetenschap en op het einde van zijn leven zou trouwen. Op de hoek van de Braambosstraat is een

stenen kolom het enige dat overblijft van het voormalige huis van de schilderes Anna Boch (°1848, †1933), zus van Eugène Boch van wie Vincent Van Gogh (°1853, †1890) het portret zou realiseren. Deelnemster aan de activiteiten van de kringen "Les XX" en "La Libre Esthétique", verwerft zij onder meer werken van Gauguin, Seurat of Signac die zij zal nalaten aan de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten. Het is waarschijnlijk aan zijn tussenbeiden liggende situatie dat deze kolom het doorstaan van de wisselende stedenbouwkundige situaties

van de wijk te danken heeft. Hogerop staat het beeld van Leopold II, een werk van René Cliequet. De monarch schenkt deze tuin aan de stad, zoals de inscriptie in de sokkel gegraveerd getuigt: "*Aedificatori urbisque descriptori*". En tot slot, overhangend, tegenover de rotonde van de Louizalaan, ziet men de achterzijde van de groep "Ompdrailles", ook genaamd "le Tombeau des Lutteurs". Dit werk van Charles Vander Stappen (°1843, †1910) illustreert een roman van Leon Cladel (°1835, †1892), een schrijver van naturalistische stroming.

Het bevestigde gedeelte van de Koningstuin

De Guillaume Macaulaan

Deze weg eert een gemeenteraadslid die tussen 1830 en 1864 steeds opnieuw herkozen werd. Hij was eveneens voorzitter van de administratieve commissie van de burgerlijke gestichten... en eveneens plaatselijk kroniekschrijver onder het pseudoniem van Spitz.

Links, het huis met het torentje.

Vooraan, de residentie Van Aa.

Zijn zoon, Louis, zou van 1871 tot 1880 de burgemeesterfunctie waarnemen. De laan, met het mooie uitzicht, wordt doorgetrokken in 1873 van de zones grenzend aan de vijvers en wordt in 1896 verkaveld. Zij onderscheidt zich door de gevel van de residentie Van Aa, rechtstreeks erfgenaam van het voormalige gesticht.

Het gebouw met zijn topgevels, een werk van Louis-Antoine Spaak (°1804, †1893), werd in 1865 ingewijd en werd in 1952 gemoderniseerd. De nieuwe gebouwen van het Ziekenhuis-centrum Elsene-Etterbeek tasten spijtig genoeg door de hinderlijke overlopen het uitzicht aan.

Aan het begin van de laan staat een borstbeeld van Koning Albert I van de hand van Victor Demanet (°1895, †1964) dat geschonken werd door de Veteranen van Koning Albert en dat de benaming rechtvaardigt van het bebloemde vlak van waaruit deze zich in het midden opricht.

Aan de rechterzijde ontdekken we twee gebouwen in eclectische stijl, in 1907 door architect Edmond Delune gebouwd, die één van beide tot aan zijn dood in 1945 zou betrekken. Aan de linkerzijde, op het nummer 4, een huis met een torentje dat oorspronkelijk bewoond werd door baron Snoy.

Deze residentie, alsook de homogenen verhoging tot aan het nummer 14, zijn het werk van Joseph Caluwaers (°1863, †1948) die het nummer 16 bewoonde.

Het voorplein

Wij treden de abdij binnen door een portaal dat uitsteekt op het voorplein, vol met symmetrie en elegantie van de Franse Lodewijk XV-stijl. Achterin dateert het abdijpaleis van 1760. Links onderscheidt bovenaan de deur het blazoen van de laatste abdis, Séraphine Snoy, dat men op vele plaatsen op de site terugvindt. Rechts, de wagenstalling die in 1728 onder de prela-

tuur van Louise Deliano y Velasco werd gebouwd. Links, de huidige pastorie waar men behalve het monogram van Séraphine Snoy, een oude vermelding van de Militaire School opmerkt.

Castel. — Entrée de l'École Militaire.

R. Dorets, Phot. ABN - G. S. - 1900

Het voorplein van de abdij.

van de Openbare Werken van de Stad Brussel... Des Marez besliste onmiddellijk over te gaan tot de oprichting van de "Ligue des Amis de l'Abbaye de la Cambre", met generaal baron Jacques van Diksmuide als erevoorzitter. Van 1 tot 14 mei werd er voor deze nobele doelstelling een tentoonstelling georganiseerd in het Egmontpaleis. Eerste Minister Henri Carton de Wiart, gesensibiliseerd door zijn aanverwant Maxime, priester van Sint-Philippus van Néri, zou tussenkomen ten voordele van een red-

ding. De abdij wordt aldus van 1922 tot 1927 gerestaureerd onder het waakzame oog van de architecten Colles en Veraert en met de financiële tussenkomst van de Stad Brussel, de Gemeente Elsene en de Provincie Brabant die het krediet gestemd door de nationale instanties naar boven toe afrondde. Guillaume Des Marez geeft conferenties en geeft brochures uit opgesteld door Sander Pierron (°1872, †1945) en burggraaf Charles Terlinden (°1878, †1972), professor aan de UCL, die ervoor gewonnen worden om fondsen in te

zamelen. In 1926 bekomt architect Henry van de Velde (°1863, †1957), lid van de "Cercle des XX" en van "La Libre Esthétique" de toestemming om een instituut voor decoratieve kunsten te openen binnen de abdijsmuren.

Het Cartografisch Militair Instituut neemt zijn kwartieren in langs de zijde van het voorplein. Zij delen de site met de parochie Sint-Philippus van Néri en de kerk wordt in 1935 door Kardinaal Van Roey ingewijd.

Panoramisch uitzicht over de abdij na de restauratie (noorderzijde).

7 De Rode Kruissquare

Monument voor de koloniale pioniers.

Deze bedekt de oppervlakte van de voormalige Paddevijver. Zij telt geen enkele bewoner: de aangrenzende huizen zijn allen verbonden aan de aangrenzende straten, maar de square bezit daarentegen vier monumenten.

De eerste, die a posteriori de naam van dit kruispunt rechtvaardigt, is het borstbeeld van Henri Dunant (°1828, †1919), stichter van het Rode Kruis, en een werk van de Turkse beeldhouwer Nurset Siman. Het

beeld werd in 1978 ingehuldigd in de aanwezigheid van de Prins van Luik, de latere Albert II, in die periode voorzitter van het Belgische Rode Kruis.

De beeldhouwer Marcel Rau (°1886, †1966) en architect Boelens zijn de auteurs van de in 1933 opgetrokken zuil op de hoek van de Munsterstraat ter herinnering van de Elsenaars die tussen 1876 en 1908 deelnamen aan de koloniale uitbreiding.

Daartegenover, voor het portaal van de abdij, staat er het monument opgedragen aan de aangrenzende straten, maar de square bezit daarentegen vier monumenten. Daartegenover, voor het portaal van de abdij, staat er het monument opgedragen aan generaal Dossin de Saint-Georges (°1854, †1936), een ontwerp van architect François Malfait. Schoonvader van de minister van Zeeland, zou de generaal Dossin zich te Saint-Georges, nabij Nieuwpoort, onderscheiden gedurende de Eerste Wereldoorlog, hetgene hem de eer heeft opgeleverd om aan zijn familie-

naam de naam van het slagveld toe te voegen.

Het borstbeeld van deze brijante officier is een werk van beeldhouwer Eugene de Bremaecker (°1879, †1963) en de twee laagreliefs die deze omkaderen zijn van de hand van Jules Berckmans en Ludovic Hoffman.

Iets minder opvallend, "la Danse" van Jules Herbays, die sinds 1913 haar charmes ontvouwt op het uiteinde van de tweede vijver. In 1910 wordt haar plaats tijdelijk ingenomen door een versie

Borstbeeld van Henri Dunant.

«La Danse» van Jules Herbays.

van les "Bourgeois de Calais" van Auguste Rodin, gekocht door een gefortuneerde Belgische amateur. Rodin had in de Burgemeesterstraat gewoond en in de Sans-Soucistraat gewerkt tijdens zijn samenwerking met Carrier-Belleuse en Julien Dillens (°1849, †1904) voor de decoratie van de Brusselse beurs. Een ander werk van Jules Herbays, "l'Adolescence" bevindt zich aan het Klein-Zwitserlandplein te Elsene.

Herdenking aan generaal Dossin de Saint-Georges.

De Militaire School (1900) de manège en de wagenstalling.

Tot in 1872 zou er zich een opvangcentrum voor daklozen installeren, een gemengde instelling met een mengmoes van mensen uit het semi-penitentiair milieu, mannen, vrouwen, kinderen, behoeftigen, zieken, invaliden, krankzinnigen en zelfs delinquenten.

Tussen 1874 en 1908 zou de Militaire School de plaats betrekken, onder meer geleid door de latere generaal Leman (°1851, †1920), een onverschrokken verdediger van Luik in 1914. Gedurende deze periode doet de hoofd-beuk van de kerk gedeeltelijk dienst als gymnasium en een

manège wordt opgesteld langs de rand van de abdij. Verlaten nadat de school haar intrek heeft genomen in de nieuwe gebouwen aan de Renaissanceaan, zou de site opnieuw zeer snel vervallen. De schilder en beeldhouwer Henri De Groux (°1867, †1930) werkte er in 1910 aan zijn monumentale representaties van Tolstoï, in de refter, aan alle weren onderhevig. Ter Kameren zou nog meer gedegradeerd worden door de passage van Duitse soldaten die er gedurende de Eerste Wereldoorlog gelegerd waren, op het einde van welke de abdij bijna volledig

geruïneerd was. Vanaf 1911 trok uitgever Léon Dommartin, alias Jean d'Ardenne (°1839, †1919) aan de alarmbel. Het gemeenteraadslid Louis Demeuldre stelde Guillaume Des Marez, zijn buurman aan de Klauwaartsaan, in kennis van gemeentelijke plannen voor de afbraak van sommige abdijgebouwen. Het is wel zo dat meerdere instanties iets in de pap te brokken hadden: het Ministerie van Oorlog, aanhanger van de tabula rasa, het Ministerie van Justitie, aanhanger van het behoud, zonder het nog maar te hebben over het departement

Zij werd in 1641, na de dood van haar vader, de schilder Pieter-Paulus Rubens, uit zijn huwelijk met Hélène Fourment geboren. Zij zou het zijn die het overzicht opstelde van de schade aan de abdij in 1695 na de bombardementen op Brussel door de veldmaarschalk de Villeroy. Artillerie-eenheden van deze laatste, gevestigd te Anderlecht, zouden zeer zware schade aanrichten, onder meer op de Grote Markt.

Op 1 oktober 1795 annexeerde de "Convention" België bij de Franse Republiek, en de 14e van diezelfde maand werd aan de abdij opgedragen, net zoals aan alle andere

De «endenpoel»

congregaties, om een volledig overzicht te geven van haar bezittingen. De houder van het cabaret "la Maison Blanche", op de plaats waar zich vandaag de NIR bevindt, liet de waardevolle abdijbezittingen naar Brussel overbrengen waar hij ze in bewaring hield, want op 1 september 1796 werden alle religieuze instellingen gedwongen om hun deuren te sluiten en werden hun goederen in beslag genomen ten voordele van de Republiek.

De religieuze gemeenschap moest hier vrede mee nemen en de bierbrouwer Amelrijck, houder van de Sint-Hubertusbrouwerij langs de grote vijver,

gepromoveerd tot gemeentelijk agent, zag toe op het respecteren van de wet; de religieuzen verspreidden zich in de stad.

De laatste abdis, Séraphine Snoy, was in 1794 gestorven zonder het einde van haar huis te zien. In 1797 werden de gebouwen, die nationaal goed waren geworden, heraangekocht door Michel Simons, onderhandelaar en zoon van Jean Simons, een schatrijk rijtuigmaker.

Hij beoogde er een internaat voor gefortuneerde jonge dames op te richten en vervolgens een katoenspinnerij wanneer zijn fortuin aangesproken werd door de dure uitspattingen van zijn levensgezellin, de adèle Elisabeth Lange.

Geruïneerd verkoopt Simons het goed, dat zich in zeer slechte staat bevond.

8 De abdij van Ter Kameren

De overblijfselen van dit klooster zijn niet enkel een pronkstuk voor het Elsens patrimonium maar zij vormen onder meer één van de zeldzame voorbeelden van cisterciënzerinstellingen die in de streek nog bestaan. Inderdaad, van alle abdijen die Brussel omringden, met uitzondering van deze van Vorst en Rouge-Cloître, blijven er slechts weinige resten. Groenen daal, Koninginnedal en Boetendaal zijn op enkele zeldzame vestigingen na verdwenen. Eenenvertig abdisen, van Getrude tot Séraphine de Snoy, hielden vanaf de oprichting in 1201 tot aan het vertrek van de religieuzen in 1796, ingevolge de onderdrukking van de ordes en van de religieuze instellingen en de inbeslagname van hun bezittingen door de Franse bezetter, de staf.

Men kan de oppervlakte van de kloostereigendommen aan het begin van de 18e eeuw op ongeveer 120 hectaren schatten. Om een idee te geven van haar uitgestrektheid, kunnen we zeggen dat in het oosten de huidige Albertlaan te Vorst, in het noorden de Kerckxstraat te Elsene, in het westen de Baron de Castrolaan in Sint-Lambrechts-Woluwe en tenslotte de Guillaume Gilbertlaan in het zuiden er de uiterste grenzen van hadden kunnen voorstellen. De abdij had

eveneens weilanden, bouwland en boerderijen in Boondaal, Linkebeek, Sint-Martens-Lennik, Kortenberg, Leefdaal en in nog vele andere dorpen in eigendom.

Zij wordt in 1201 gesticht door Gisèle onder de naam van "Camera Baetae Mariae" of "Chambre de Notre-Dame", een benaming die zeer snel "Ter Kameren" wordt in de mond van de plaatselijke boeren.

De instelling verkrijgt de inzegening van

Emilie Fallize, «Passage de moniales à l'abbaye de la Cambre» (1909) (Verzameling van het Museum van Elsene).

Bisschop Jean de Béthune en de steun van de hertogen van Brabant Henri I en Henri II. In 1250 sterft Alice (of Aleyde) van Schaarbeek er, omgeven door een zweem van heiligheid. Zij had geleden onder de kwelling van lepra en haar cel zou tot de 18e eeuw een bedevaartsoord blijven.

Tien jaar later zou een andere beroemdheid er eveneens zijn laatste zucht slaken: Bonifaas van Brussel, voormalig professor in de theologie te Parijs en Bisschop van Lausanne, waarover later nog zal gesproken worden. De religieuzen werden

meerdere malen uit het klooster verjaagd. In 1381, toen soldatenbenden de kerk in brand staken tijdens burgerlijke oproer die de adel en de bourgeoisie, onder leiding van Jeanne en Wenceslas, tegen elkaar opzetten, vonden zij beschutting op de Koudenberg. In 1578 gebeurde dit opnieuw tijdens de godsdiensoorlogen, periode waarin de gezant van de Koning van Spanje trachtte de Prins van Oranje te onderdrukken. Twee jaar later worden de gebouwen geplunderd door de calvinistische beeldenstormers en het daaropvolgende jaar

waren het de troepen aangevoerd door Alexander Farnèse die het vuur aan de lont zouden steken. Gelukkig werd de kerk in 1598 tussen de plunderingen en de vernielingen door hersteld, dit dankzij een gift van Filips II. Los van deze verwoestingen werd de abdij meerdere malen militair bezet.

In 1708 vestigde de Keurvorst van Beieren, die Brussel belegerde, dat verdedigd werd door markies de Pasquale, er zijn algemene staf.

In 1746 installeert het Frans regiment van Bauffremont aangevoerd door markies de Gallerande er zijn staf, en het daaropvolgende jaar doen de Koninklijke keursoldaten van het regiment van Coincy, soldaten van veldmaaschalk de Saxe, hetzelfde.

In 1790 zal veldmaarschalk Bender, gekomen om de Brabantse revolutie te bestraffen,

er op zijn beurt intrek nemen. Na zijn godsdienstige roeping verloren te hebben tijdens de Revolutie, zou Ter Kameren meerdere malen dienst doen als militair ziekenhuis. Men zou er achtereenvolgens Kozakken verzorgen tijdens de Franse campagne in 1814, Pruisen op terugtocht van Waterloo in juni 1815 en later Franse slachtoffers van de gevechten te Sedan in 1870.

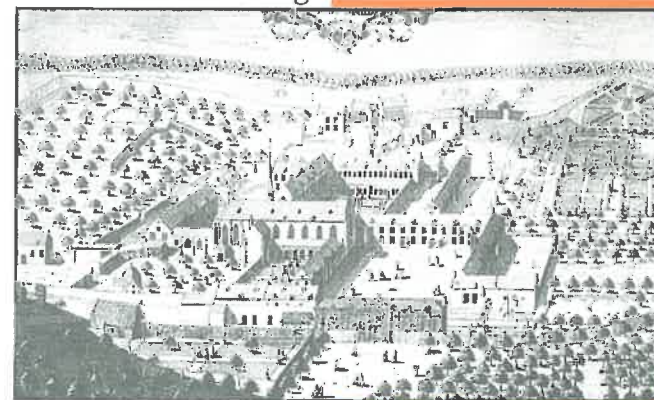
De abdij ontvangt niet enkel legers en hun kapiteins. De abdis Elisabeth had in 1419 de eer de hertog Jan IV van Brabant te mogen ontvangen.

Maximiliaan van Oostenrijk werd op zijn beurt in 1483 onthaald door de abdis Jeanne de Mol. Een eeuw later, in 1599, verblijft de aarts-hertogin Isabella in Ter Kameren voor haar blijde intrede te Brussel.

abdij heel veel moeite om er opnieuw bovenop te komen en de aartshertog en hertogin Albrecht en Isabella besloten om een belang-

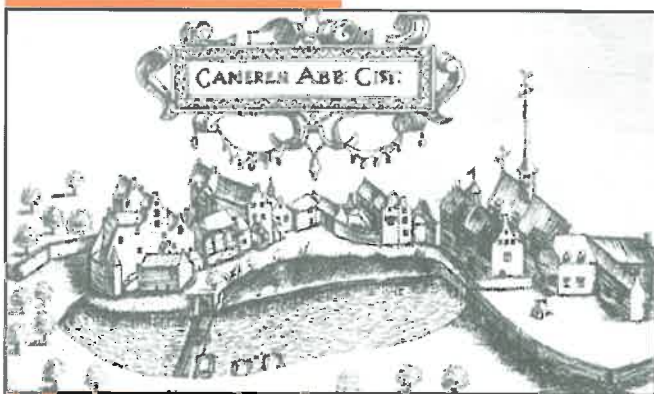
Overzicht in vogelvucht van de abdij van Ter Kameren naar "l'Atlas des Biens" opgesteld in het begin van XVIIIe eeuw. Zicht getekend door Couvreur rond 1715.

rijke bijdrage te geven voor de restauratie. Lodewijk XIV maakte er in 1673 een tussenstop op weg naar het beleg van Maastricht om de abdis Françoise Boussu te groeten.

Overzicht in vogelvucht van de abdij van Ter Kameren volgens het "Théâtre Sacré du Brabant" (uitgave van 1734).

In die periode vervuilde zuster Constance in het klooster de taak van kapelaan.

Overzicht in vogelvucht van de abdij van Ter Kameren in 1610 naar de hand van Gramaye.